

PAGRINDINIŲ KRIMINALISTINĖS POLITIKOS SĄVOKŲ KLAUSIMU – HARMONIZAVIMO VEKTORIUS

Prof., dr., **Vidmantas Egidijus Kurapka,**

Mykolo Romerio universitetas,
Ateities g. 20, 08303 Vilnius, Lietuva,
<egidijus@mruni.eu>

Prof., dr., **Žaneta Navickienė,**

Mykolo Romerio universitetas,
Ateities g. 20, 08303 Vilnius, Lietuva,
<zaneta.navickiene@mruni.eu>

Ilona Tamelė,

Mykolo Romerio universitetas,
Ateities g. 20, 08303 Vilnius, Lietuva,
<ilonatam@mruni.eu>

Anotacija

Šiame straipsnyje pateikiamos įžvalgos dėl baudžiamosios ir kriminalistinės politikos sąvokų išgryninimo būtinumo, jų konceptualizavimo, tarpusavio sąsajų bei jų sąsajų su saugumu, pabrėžiant šiuolaikinio saugumo supratimo daugiabriauniškumą ir išskiriant jį kaip savarankišką megatendenciją. Nuomonės dėl baudžiamosios politikos sąvokos teisės moksle bendrai, o dar labiau kriminalistikos mokslo kontekste, yra įvairios ir neabejotinai reikalauja išsamios mokslinės analizės bei suvokimo, nagrinėjant tiek pačias sąvokas, tiek ir jų tarpusavio sąsajas bei jų santykį bendrai su šiuolaikinio saugumo užtikrinimu. Moksliniame straipsnyje parodomas

autorių požiūris į kriminalistinės politikos turinį. Pagrindinis straipsnio tikslas – aktualizuoti su kriminalistine politika susijusias pagrindines reikšmingas sąvokas, tyrimu pakartotinai pabrėžiamas būtinumas harmonizuoti kriminalistikos mokyklų principines nuostatas šiuo klausimu bei pradedama mokslinė diskusija apie ENFSI parengtą „Forensic science“ strategiją 2030. Tyrime naudoti lyginamasis, sisteminės analizės ir turinio analizės metodai.

Raktiniai žodžiai: kriminalistika, kriminalistikos mokslas, baudžiamoji politika, kriminalistinė politika, saugumas, harmonizavimas.

Įvadas

Tyrimo aktualumas. Šiandien megatendencijų sąvoka yra plačiai vartojama ir ja remiamasi daugelyje mokslinių tyrimų ir plėtros projektų, nagrinėjančių pasaulio ekonomikos, technologijų, aplinkosaugos, žmoniškųjų išteklių, visuomenės saugumo, socialinius ir kitus pokyčius, ilgalaikės transformacijos dimensijas siejant su tvarumu. Megatendencijos yra ištisu ekonomikos sektorių raidos pagrindas ir dažnai tampa įmonių ir kitų organizacijų toliaregiškų strategijų atspirties tašku. Ateities institutas (Zukunftsinstitut)¹ jau daugelį metų sėkmingai dirba su kuriu megatendencijų modeliu, nuolat aprašo jas savo išsamiuose dokumentuose ir vis iš naujo jas vaizduoja megatendencijų žemėlapyje. Megatendencijų pagalba pavyksta apčiuopti pasaulinius ekonomikos ir visuomenės pokyčius. Megatendencijos įvardija ir apibūdina itin sudėtingą pokyčių dinamiką ir yra pasaulio transformacijos modelis - metodas, padedantis suvokti itin sudėtingą ir įvairialypę XXI a. visuomenės pokyčių dinamiką².

Kaip savarankišką megatendenciją Ateities institutas išskiria saugumą. Saugumo megatendencija apibūdina paradoksalų vystymosi dinamiką – nors rizikos ir pavojų suvo-

kimas didėja ir *de facto* gyvename saugiausiais laikais, tačiau būtent šis saugumas skatina mus intensyviau jaustis nesaugiais.

Skaitmeniniame ir globalizuotame XXI amžiuje iš esmės persvarstomi klausimai, ką reiškia saugumas ir kas už jį atsakingas. Daugiau nei prieš dešimtmetį formuojant Europos Sąjungos vidaus saugumo strategiją, buvo identifikuoti pagrindiniai su nusikalstamumu susiję pavojai ir grėsmės, su kuriais šiuo metu susiduria Europa, pavyzdžiui, terorizmas, sunkūs nusikaltimai ir organizuotas nusikalstamumas, prekyba narkotikais, elektroniniai nusikaltimai, prekyba žmonėmis, seksualinis nepilnamečių išnaudojimas ir vaikų pornografija, ekonominiai nusikaltimai ir korupcija, prekyba ginklais ir tarpvalstybinis nusikalstamumas³. Tačiau šiuolaikinis saugumo praradimas, arba nesaugumas, neapsiriboja vien tik šiomis grėsmėmis. Todėl mūsų visuomenė yra nuolatiniame parengtyje, tuo pačiu abejojant, kaip jai veikti esant tam tikriems pokyčiams. Tad kyla klausimas, kas ir kaip keičiasi saugume ir kaip reaguoti į naujus saugumo iššūkius. Pastarieji metai parodė, jog kintant grėsmėms, keičiasi saugumo ri-

1 Zukunftsinstitutas buvo įkurtas 1998 m. ir nuo pat pradžių vaidino svarbų vaidmenį formuojant tendencijas ir ateities tyrimus Vokietijoje. Šiuo metu bendrovė laikoma svarbiausia tarptautine kontaktiniu asmeniu ekonomikos ir visuomenės plėtros klausimais: <Uber uns (zukunftsinstitut.de)>.

2 Die Megatrends, Zukunftsinstitut, Die Megatrends (zukunftsinstitut.de), žiūrėta (30.06.2022).

3 Europos Sąjungos vidaus saugumo strategija. (2010). p. 7. <<https://www.consilium.europa.eu/media/30751/qc3010313lhc.pdf>>.

bos, turinys ir pats saugumo suvokimas. Viena krizė seka kitą, o Covid-19 pandemija, karas Ukrainoje ir dėl karo kylančios pasekmės neabejotinai parodė, kad mūsų gyvenimas šioje planetoje iš esmės yra nesaugus ir trapus. Skirtingas situacijos vertinimas, nevienodas valstybių saugumo suvokimas, netgi regimos įtampos tarp valstybių rodo, kad saugumas nesuvaldomas tapačiai ir tampa daugiabriauniu diskusijų objektu. Todėl iš esmės pakankamai gerai suvokus saugumo koncepciją, tačiau nebeturint vienodo saugumo vertinimo vardiklio, šiandieninis pasaulis vėl atsisieja į poreikį naujai permąstyti saugumo sąvoką. Todėl saugumas labiau nei bet kada iki šiol tampa svarbiausiu tiek atskirų asmenų, tiek visos visuomenės prioritetu. Vis dažniau keliama klausimas, kas gali ir turi užtikrinti saugumą ir kaip konstruktyviai spręsti nesaugumo problemą, kas ateityje reikalaus naujų kovos su rizika ir nesaugumu strategijų, kokios bus numatytos pagrindinės nesaugumą minimizuojančios/eliminuojančios priemonės. Tinklais sujungtame pasaulyje saugumas vis labiau grindžiamas nauju visų susijusių elementų sąveikos supratimu. Tam reikia bendro ir sisteminio saugumo supratimo ir naujų bendrų strategijų, kaip kovoti su rizika ir neapibrėžtumu. Todėl naujoji saugumo kultūra turi būti veržli, mobili, lanksti. Ji turi greitai pateikti atsakymus, pvz. į naujus kibernetinio (ne)saugumo iššūkius⁴.

Lietuvos mokslininkai buvo pradėję tyrinėti saugumo ir baudžiamojo ciklo mokslų, tame tarpe ir kriminalistikos sąsajas⁵, todėl logiška būtų tyrimus tęsti.

Saugumo koncepto formavimui svarbus kriminalistinės politikos sąvokos išgryninimas ir jos sąsajų su baudžiamąja politika nustatymas.

Tyrimo naujumas. Kriminalistinės politikos sąvokos dar tik pradedamos nagrinėti. Pavyzdžiui, baudžiamosios politikos sąvoką ir bruožus nagrinėjo G. Švedas, G. Saka-

lauskas, S. Bikelis ir kiti autoriai. Apie kriminalistikos vietą teisės mokslų bendrai ir baudžiamosios teisės mokslų sistemoje Lietuvoje buvo jau ne kartą rašyta prof. E. Kurapkos ir H. Malewskio, S. Matulienės, E. Bilevičiūtės, G. Juodkaitės-Granskienės, Ž. Navickienės, S. Stankevičiūtės ir kitų autorių darbuose, taip pat diskutuota apie Lietuvos kriminalistikos modelį⁶, konstatuojant, Lietuvos kriminalistikos modelio koncepcijos ir jos sistemos paieškos perspektyvas, bandymus įvertinti atitiktį įvairioms kitoms kriminalistikos mokslo koncepcijoms⁷. Seniai pribrendo reikalas daugiau dėmesio skirti pirminiam kriminalistikos pamatinių sąvokų išgryninimui, siekiant tolimesnio jų derinimo ir suartinimo bei analogiško jų suvokimo visoje Europoje. Atsižvelgiant į bendros kriminalistinės erdvės kūrimo poreikį, siūlome pradėti būtent nuo baudžiamosios – kriminalinės – kriminalistinės politikų sąvokų išaiškinimo, kas būtų naujos mokslinės diskusijos objektu.

Tyrimo objektas – kriminalistinė politika.

Šio straipsnio tikslas – aktualizuoti kriminalistinei politikai reikšmingas sąvokas saugumo iššūkių kontekste.

Siekiant užsibrėžto tikslo, keliami **du pagrindiniai uždaviniai**:

- įvertinti pagrindinius šiuolaikinio saugumo iššūkius;
- aktualizuoti kriminalistinei politikai reikšmingas sąvokas ir jų bruožus.

Tyrimo metodai. Straipsnyje naudojami lyginamasis, sisteminės ir turinio analizės metodai. Lyginamuoju metodu įvertinamas saugumo turinio pokytis, atsižvelgiant į šiuolaikines grėsmes ir jų pobūdį. Turinio analizės metodas naudojamas aiškinantis reikšmingas kriminalistinei politikai sąvokas, analizuojant mokslo šaltinius, taip pat tarptautinius ir nacionalinius teisės aktus. Sisteminės analizės metodu konstruojamas kriminalistinės politikos turinys.

Saugumo iššūkiai globalaus pasaulio kryžkelėje.

Europos Sąjungos (toliau – ES) lygmeniu dabartinę saugumo situaciją įtakoja įvairūs veiksniai, net tokie kaip klimato kaita, demografinės tendencijos, politinis nestabilumas už ES ribų. Ir nors globalizacija, laisvas judėjimas, skaitmenizacija ir kitos visuomeninės tendencijos palengvina mūsų gyvenimą, skatina inovacijas bei ekonominį augimą ir tuo užtikrina gerovę, tačiau šie procesai neišvengiamai susiję su rizikomis. Šias tendencijas seka terorizmo, organizuoto nusikalstamu-

mo, prekybos narkotikais, prekybos žmonėmis, kibernetinių nusikaltimų, nelegalios migracijos, ir kitų latentinių nusikaltimų (pvz. korupcija) grėsmės. Šios rizikos veikia tarpvalstybiniu mastu, kas pabrėžia harmonizuoto tarptautinio teisės saugos institucijų bendradarbiavimo poreikį Europoje. Todėl naujoji ES saugumo strategija⁸ (toliau – ES strategija) apima visą Europos visuomenę ir yra visų valstybės narių bendra atsakomybė, nes įgyvendindama savo nacionalinį saugumą

4 <Über uns (zukunftsinstitut.de)>.

5 (2010). *Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas*.

6 Plačiau žr. Malevski, H., Kurapka, E. (2000). Kriminalistikos mokslas vykdant teisės reformą Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 18(10); Kurapka, V. E., Malevski, H. (2021). Po dvidešimties metų... Straipsnio „Kriminalistikos mokslas vykdant teisės reformą Lietuvoje“ pėdsakai. *Public security and public order*. 27; Bilevičiūtė, E., Kurapka, E., Malevski, H., Matulienė, S., Juodkaitė-Granskienė, G., Navickienė, Ž., Stankevičiūtė, S. (2016). *Europos kriminalistikos bendros erdvės 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija: mokslo studija*; Kurapka, V. E., Malevski, H., Matulienė, S. No. 24 (2020): *Public Security and Public Order* (24); *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika* VI. (2009). P. 94-116; Matulienė, S., Kurapka, V. E., Malevski, H. (2020). Mykolo Romerio universitetas ir Lietuvos akademinės kriminalistikos raida europinio bendradarbiavimo link (30-mečio keliai ir klystkeliai). *Kriminalistika ir teismo ekspertologija: mokslas, studijos, praktika* XVI. P.19-41; Kavalieris, A. (2005). Kriminalistikos vieta mokslų sistemoje. *Jurisprudencija*. 65(57), P. 25-28; Kurapka, V. E., Malevski, H., Matulienė, S., Juodkaitė-Granskienė, G., Gorbakov, A. (2018). *Kriminalistika Lietuvoje 1918-2018 metais. Криміналістика та судово експертологія: наука, навчання, практика*. 14 Міжнародний Конгрес. 1. P. 26-54.

7 Malevski H., Kurapka E. (2000). Kriminalistikos mokslas vykdant teisės reformą Lietuvoje. *Jurisprudencija*. 18(10).

8 Europos Komisija, Komisijos komunikatas Europos parlamentui, Europos vadovų tarybai, tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui dėl ES saugumo strategijos, COM(2020) 605 final, Briuselis, 2020 07 24: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52020DC0605&from=EN>>.

per strategijas, programas, politikas kiekviena valstybė narė prisideda prie bendro ES saugumo stiprinimo.

Reikia pažymėti, kad viešasis saugumas yra vertybė, kurią būtent kompetentingos valstybės institucijos ir įstaigos turi užtikrinti gyventojams⁹. Tačiau, jeigu tarp kompetentingų institucijų nėra bendro susitarimo, bendros strategijos, kokia linkme kokia institucija turi judėti, dar tarptautinio bendradarbiavimo kontekste, saugumo užtikrinimas gali būti neefektyvus. Būtent šių dienų aktualijose saugumo institucijoms vis dažniau kyla klausimas – kaip, greitai reaguojant į šių dienų įvykius, užtikrinti piliečių saugumą. Šių institucijų lankstumui ir gebėjimui prisitaikyti prie nesaugumo situacijos kyla nauji iššūkiai, susiję tiek su jų pačių vidiniais instituciniais procesais, tiek su reakcija į išorinius socialinių ir privačių struktūrų veikimo pažeidimus. Greitos tokių problemų sprendimo reakcijos nepavyks pasiekti, jei nebus išspręsti patikimų ankstyvojo tokių institucijų perspėjimo funkcijų, pakankamo ir kvalifikuoto personalo, modernių techninių išteklių ir tinkamų intervencijos įgaliojimų klausimai.¹⁰ Todėl visame šiame kontekste mes galime kalbėti apie kriminalistikos vaidmenį, turint omenyje, kad būtent ji turi šiems klausimams spręsti tinkamus prognostinius įrankius – kriminalistinę politiką ir kriminalistinę strategiją.

Tačiau, kaip gyvenime, taip ir kriminalistikos moksle vyksta nuolatiniai ir spartūs pokyčiai¹¹. Šie pokyčiai lemia ne tik pasikeitusią saugumo padėtį ir jausmą, bet ir kelia naujų iššūkių kriminalistikai, pvz. padedant nuo 2001 m. rugsėjo 11 d. įvykių ir vėlesnių teroristinių išpuolių, kai tapo itin svarbu sukurti nacionalinę ir tarptautinę saugumo struktūrą – išaugo strateginio kriminalistinio vertinimo poreikis. Atsirado poreikis iš naujo atskleisti finansinių srautų analizių metodus, kurie dažnai sudaro organizuoto nusikalstamumo ir teroristinės veiklos logistinę pagrindą; pinigų plovimo tipus ir metodus, kurie turėjo būti atskleidžiami ir apdorojami itin didelių duomenų požįriu. Didėjantis informacijos kiekis ir šiuolaikinio informacijos apdorojimo galimybės iki šiol reikalauja optimalių valdymo strategijų. Optimalus informacijos apdorojimas ir perdavimas, remiantis šiuolaikinėmis ryšių ir informacinėmis sistemomis, tampa vis svarbesnis kriminalistinės strategijos požįriu tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu¹².

Tuo tarpu nusikaltimų prevencija įgavo tokį patį svarbą kaip ir baudžiamasis persekiojimas už nusikalstamas veikas, ir, autorių nuomone, tas svarbą turėtų augti, kad ES ir nacionaliniu lygmeniu užtikrinti piliečių saugumą. Tam tarptautinės institucijos, tokios kaip EUROPOL, EURODAC, EROJUST, ICPO-Interpol, SIS ir daugelis kitų daugiašalių ir dvišalių susitarimų bei duomenų sistemų lemia vis didėjantį Europos ir kitų valstybių tarpusavio bendradarbiavimą ir kovos su nusikalstamumu priemones.¹³ Tačiau norint glaudesnio bendradarbiavimo tarp ES šalių, autorių nuomone, visų

pirma reikia harmonizuoti Europos Sąjungos kriminalistinių mokyklų teorinius pagrindus, o būtent susitarti dėl (1) kriminalistikos vietos baudžiamųjų mokslų sistemoje; (2) kriminalistikos modelio (turint omenyje, kad egzistuoja anglosaksų, vokiečių, Rytų Europos ir kt. kriminalistikos mokyklų); (3) egzistencinių sąvokų, susijusių ir su viešojo saugumo užtikrinimu, tokiu kaip – baudžiamoji politika, kriminalinė politika, kriminalistinė politika, kriminalistinė strategija, ir kt., nes visuose šiuose lygmenyse autoriai mato labai didelius kriminalistikos suvokimo skirtumus.

Mes jau esame ne kartą minėję, kad ES politikoje vyksta esminiai pokyčiai kovoje su nusikalstamumu, strateginiu kovos įrankiu pasirenkant kriminalistiką. Bet šie žingsniai nėra pakankami ir pripažįstama, kad tik kriminalistikos ir apskritai teisės mokslų harmonizavimas gali užtikrinti pamatinių demokratinių visuomenės vertybių – laisvės ir saugumo – egzistavimą.

Atlikti tyrimai parodė, kad optimistinio varianto kuriant Europos bendros kriminalistinės erdvės 2020 pamatus mes nesulauksime. Mūsų manymu, be priešpriešinio moksliškai pagrįsto ir harmonizuoto judėjimo iš šalių narių ir ES valdžios struktūrų krypties, sukurti Europos kriminalistinę erdvę ir infrastruktūrą neįmanoma. Tam turi būti sukurtos atitinkamos materialinės, organizacinės, teisinės prielaidos bei parengtos nacionalinės ir tarptautinės strategijos užtikrinančios moksliškai argumentuotų programų įgyvendinimą. **Mūsų manymu, šiems tikslams pasiekti būtinas tarpusavyje suderintų veiksmų ir priemonių kompleksas (savotiška kriminalistikos ir teismo ekspertologijos plėtros bei jos pasiekimų diegimo į kovos su nusikalstamumu bei visuomenės patologijų sritį politika)**. Manome, kad siekiant numatyti tikslų turime parengti tokio modelio struktūrą, kurią galėtų sudaryti žemiau nurodytos kryptys:

- teorinio bei metodologinio instrumentarijaus parengimas siekiant suartinti ir harmonizuoti pagrindinių kriminalistikos mokyklų Europoje koncepcijas ir teorijas, tame tarpe kriminalistikos kalbą (sąvokas, terminiją ir pan.);
- harmonizuoti teisės ir kriminalistikos mokslų „įtampus laukus“, tame tarpe įrodinėjimo ir įrodymų teisės koncepcijas;
- parengti nacionalinius kriminalistinės infrastruktūros modelius ir numatyti jų suderinamumą bei harmonizavimo žingsnius ES struktūrose;
- įvertinti bei tobulinti kriminalistikos ir teismo ekspertologijos nacionalinių koncepcijų metodų, rekomendacijų ir priemonių derinimo su ES bei kitų šalių sistemomis;
- numatyti kriminalistikos ir teismo ekspertologijos nacionalinių koncepcijų metodų, rekomendacijų ir priemonių tobulinimo kryptis, siekiant rengti suderintas jų

9 Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministrui pavestų valdymo sričių 2022–2024 metų strateginis veiklos planas, patvirtintas Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministro 2022 m. vasario 24 d. įsakymu Nr. IV-123.

10 Berthel R., F. (2017). Megatrends und aktuelle Herausforderungen an die Kriminalistik. *Die Kriminalpolizei*. GdP Gewerkschaft der Polizei (Hrsg.). P. 8.

11 Plačiau žr. Kube, Ströyer, Timm. (1992). S. V.

12 Lange, H.-J. (2007). *Wörterbuch zur Inneren Sicherheit*. P. 158–159.

13 Ten pat, p. 158–159.

- taikymo procedūras Europoje;
- numatyti koordinacinių centrų (mokslo institutų ar biurų) steigimą nacionaliniame, regioniniame ir ES lygiuose;

- parengti kriminalistikos ir teismo ekspertologijos specialistų rengimo koncepcijas nacionaliniame, regioniniame ir ES lygiuose¹⁴

KRIMINALISTINEI POLITIKAI REIKŠMINGŲ SĄVOKŲ GRYNINIMO KELIU

Kriminalistinei politikai reikšmingų sąvokų bruožai

Siekiant išgryninti kriminalistinei politikai reikšmingas sąvokas ir ateityje nustatyti jų ryšį su saugumu, pirmiausia svarbu panagrinėti esminius konkrečių sąvokų bruožus. Todėl šiame skyriuje panagrinėsime politikos, baudžiamosios politikos ir kriminalistinės politikos sampratą ir tarpusavio ryšį.

Žodis „politika“ kilęs iš graikų kalbos žodžio *politikē* (*epistēmē*) reiškia valstybės valdymo meną. Tarptautinių žodžių žodyne politika apibrėžiama kaip valstybės reikalų tvarkymo teorija ir praktika; visuomeninė veikla, sauganti klasiškus interesus, pvz., vidaus, užsienio, ekonominę, finansinę¹⁵. Ankstesniame Tarptautinių žodžių žodyne politika apibrėžiama kaip valstybės valdžios veikla: valstybės vidaus reikalų ir santykių su kitomis valstybėmis tvarkymas, kaip visuomenės grupės ar partijos veikla, priklausanti nuo jos tikslų, siekiančių išlaikyti valstybės valdžią, arba kaip tokios veiklos tikslai ir uždaviniai bei jos įgyvendinimo būdai¹⁶. Lyginant dabartinę politikos apibrėžimą su ankstesniu, pateiktu minėtame žodyne, matyti, kad iš esmės politikos sampratos apibrėžtyje nėra skirtumo: tai valstybės tvarkymas tiek viduje, tiek išorėje. R. Bakševičienė, analizuodama politikos esmę, pažymėjo, kad politikos samprata dažnai sietina ir su ideologija¹⁷. Ideologija suprantama kaip visuomenės ekonominių santykių atspindys, jų socialinių principų pagrindimo teorija, skleidžiama įvairiomis visuomeninės sąmonės formomis (filosofija, politika, teise, menu, religija)¹⁸. Šiuo atveju ideologija suprantama kaip idėjų ir minčių sistema, o politika sietina su šių minčių ir idėjų realizavimu, numatant tam tikrus būdus ir priemones. Teisinė ideologija viena iš ideologijos rūšių, apibrėžiama, kaip argumentuotas, daugiau ar mažiau sąmoningas žmonių požiūris į galiojančią ir pageidaujamą teisę, iš kurio išsirutulioja teisės normos ir visa teisinių santykių tikrovė¹⁹. Taigi, dabartinėje teisinės ideologijos apibrėžtyje žmonių požiūris tampa vertinamuoju aspektu, lemiančiu teisinių santykių konstrukta, šiuo požiūriu kuriami teisiniai santykiai atspindi ir visuomenės lūkestį. Kaip teigia A. Vaišvila, teisinėje ideologijoje sąmoningai pagrindžiamas tikslingumas tam tikrų žmonių interesus transformuoti į teisinę tvarką, kartu numatant ir transformacijos padarinius, tai tam tikras socialinis planas

aiškų veiklos orientyrų numatymas²⁰. Todėl galima teigti, kad visuomenės požiūris kaip šiuolaikinė teisinė ideologija tampa teisinės politikos kūrimo instrumentu: atsižvelgiant į visuomenės lūkestį, pasirenkami būdai ir priemonės teisiniams santykiams realizuoti tampa teisinės politikos turiniu.

Teisinės politikos sąvoka nėra nauja mokslinio disputo tema. Tačiau Lietuvos teisinė politika buvo labiau ryškinti siejant su nacionalinių ir ES teisės aktų suderinamumo aktualijomis, Lietuvai stojant į ES. Ją siūloma apibrėžti kaip teisės veikimo srityje įgyvendinamų idėjų, priemonių, uždavinių, tikslų, programų, principų, nuostatų ir teisės būdų kompleksą, kaip valstybės politikos dalį, valstybės politinio kurso, taip pat jos oficialių lyderių, valstybės valdinių institucijų valios įtvirtinimą²¹. Ankstesniuose teisinės politikos sąvokose galima įžvelgti gerokai platesnį supratimą apie teisinę politiką: ji suprantama kaip idėjų, priemonių, uždavinių, tikslų, programų, principų, nuostatų, realizuojamų teisės veikimo srityje ir teisės būdu, kompleksas²². Taigi, šioje sąvokoje matomas ir ideologijos turinio aspektas. Todėl kaip teigia R. Bakševičienė, tyrinėjant ankstesnę politikos apibrėžtį, kartais sudėtinga atskirti ideologijos ir politikos esmę, pateiktą kitų autorių, ji atkreipia dėmesį, jog autoriai, apibūdindami politikos turinį, teigia, kad jį sudaro įstatymų leidybos strategija, teisinio reguliavimo principai, konstitucinė sandara, teismų teisinė reforma, žmogaus teisių apsauga, rinkimų teisės tobulinimas ir kt.²³

Visgi, identifikuojant atskiras teisinės politikos rūšis, vadovaujamasi gana aiškiu teisės šakų kriterijumi, pavyzdžiui, baudžiamoji politika, administracinė politika. Nagrinėjant baudžiamąją politiką kaip teisinės politikos rūšį istoriniu aspektu pirmiausia būta neaiškumų apibrėžiant patį terminą. Kaip pažymi G. Sakalauskas, tiksliai apibrėžti baudžiamosios politikos sampratą sudėtinga ir dėl skirtingai suvokiamo jos turinio bei ribų, ir dėl išskirtinės etimologinės žodžio „baudžiamoji“ kilmės lietuvių kalboje, savaime apribojančios žodžių „baudžiamoji politika“ reikšmę ir galimybes remtis užsienio šalių mokslininkų įžvalgomis²⁴. Baudžiamosios politikos turiniu tapačios vartojamos sąvokos yra „baudimo politika“, „bausmių (taikymo) politika“, „nusikaltimų kontrolės

14 Plačiau žr. *Europos kriminalistikos bendros erdvės 2020 vizijos įgyvendinimo Lietuvoje mokslinė koncepcija*. (2016).

15 *Tarptautinių žodžių žodynas* (TŽŽ): <<https://tzz.lt/p/politika/>>.

16 Vaitkevičiūtė, V. (1999). *Tarptautinių žodžių žodynas*.

17 Bakševičienė, R. (2005). Narystė Europos Sąjungoje ir Lietuvos teisinė politika. Ar turėsime lietuvišką teisės sistemą. *Teisė*. 56, P. 8.

18 *Tarptautinių žodžių žodynas* (TŽŽ): <<https://tzz.lt/i/ideologija/>>.

19 Vaišvila, A. (2009). *Teisės teorija*. P. 213.

20 Ten pat, p. 213–214.

21 Bakševičienė R. (2001) straipsnyje remiasi ir apibendrina kitų autorių teisinės politikos apibrėžtį. Plačiau žr. Kai kurie Lietuvos įstatymų, politikos ir ideologijos aspektai. *Teisė*. 40, P. 17.

22 *Политология для юристов: Курс лекций*. (1999). P. 127.

23 Bakševičienė, R. (2001). Kai kurie Lietuvos įstatymų, politikos ir ideologijos aspektai. *Teisė*. 40, P. 16.

24 Sakalauskas, G., Bikelis, S., Kalpokas, V., Pocienė, A. (2012). *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. P. 8.

(ir prevencijos) politika“, „kriminalinė politika“ ir pan., tačiau jos iš esmės apibrėžia tą patį turinį kaip ir baudžiamosios politikos turinys. Pagal įvairių autorių pateiktas baudžiamosios politikos apibrėžtis, galima suprasti, kad baudžiamoji politika gali būti traktuojama tiek siaurąja, pavyzdžiui, akcentuojant siaurą bausmių nustatymo ir vykdymo sampratą, tiek plačiąja prasme, apibendrinant visa apimančią valstybės reakciją į nusikalstamą elgesį²⁵. V. Piesliakas²⁶ baudžiamąją politiką supranta siaurąja prasme, tai „valstybės vykdomos nusikalstamumo kontrolės formos ir metodai siekiant tam tikrų apibrėžtų tikslų, kai baudžiamoji politika įgyvendinama priimant baudžiamuosius įstatymus, juos keičiant ir taikant“. Taip pat G.Švedo²⁷ nuomone baudžiamoji politika turi būti suprantama siaurąja prasme – „baudžiamoji politika apibūdinama kaip valstybės vykdomos vidaus politikos sudedamoji dalis, kurios pagrindinis tikslas – nusikalstamumo kontrolė.“ „Baudžiamosios politikos pagrindą sudaro baudžiamasis įstatymas <...> bei jo įgyvendinimui skirti baudžiamojo proceso, bausmių vykdymo, operatyvinės veiklos, teismų, prokurorų, ikiteisminio tyrimo institucijų bei pareigūnų veiklų ir statusų reglamentuojantys įstatymai“²⁸. Yra ir kitų autorių, kurių nuomone, baudžiamąją politiką reikia suprasti labiau siaurąja prasme, pvz. V. Pavičionis, G. Švedas, A. Abramavičius ir kiti²⁹ - baudžiamoji politika yra sudedamoji valstybės vidaus politikos dalis, kurios paskirtis yra baudžiamųjų įstatymų pagrindu apsaugoti jos gyventojus nuo nusikalstamų kėsinių. <...> Baudžiamosios politikos objektas yra nusikalstamumas kaip socialinis reiškiny, kuriam valstybė daro poveikį baudžiamosios teisės priemonėmis“. Tik nedaug autorių supranta baudžiamąją politiką plačiąja prasme, pvz. A. Dziegoraitis – „baudžiamoji politika išreiškia pačios valstybės požiūrį į galiojančius baudžiamuosius įstatymus, jų santykį su kitomis poveikio mūsų žmonėms priemonėmis ir būdais, galiojančių baudžiamųjų įstatymų reformavimo mechanizmą, skiriamas bausmes ir kitas baudžiamojo poveikio priemones, bausmių vykdymo procedūras ir t. t.“ Be to, nėra iki galo aišku, ar, pvz., teismų praktika ar kitos institucijos yra baudžiamosios politikos dalis³⁰. Tuo tarpu, pvz. vokiškoje literatūroje vyrauja nuomonė, kad sprendimai dėl nusikalstamų veikų ir elgesio kriminalizavimo ar dekriminalizavimo, taip pat bausmių už teisės pažeidimus nustatymas yra pirminė įstatymų leidėjo užduotis. Baudžiamajame kodekse ir kitose baudžiamosios teisės srityse įtvirtinti teisės aktai žymi atitinkamą dabartinį nusikalstamumo supratimą. Tačiau baudžiamosios teisės katalogavimas (kaip esminė, bet ne vienintelė šios politikos srities teisėkūros uždavinių dalis) yra tik viena iš valstybės, kaip jėgos panaudojimo monopolio turėtojos, **kriminalinės (o ne baudžiamosios) politikos dalių**. Deviantinio elgesio, kuris apibrėžiamas kaip nusikal-

timas, **prevencija** yra antra sudedamoji dalis,³¹ kur tarp kitų klausimų sprendžiami ir policijos struktūrinio ir procesinio organizavimo, personalo, finansinio ir materialinio aprūpinimo, policijos pareigūnų mokymo ir kvalifikacijos kėlimo bei policijos kompetencijos apibrėžimo klausimai. Nes būtent čia sprendžiama dėl baudžiamosios teisės normų vykdytinumo, taip pat čia priimami rinkos, ekonomikos ir teisingumo bei politiniai sprendimai dėl policijos ir privataus sektoriaus organizuojamo saugumo užtikrinimo³². Trečiuoju aspektu Vokietijoje kriminalinės politikos yra **teisingumo politika**, kur jau Vokietijos institucijos, įtrauktos į kriminalinės politikos kūrimą, pvz., Bundestagas, Bundesratas, Landtagas, Federalinis Konstitucinis Teismas, Federalinis Aukščiausiasis Teismas, vietos teismai, apygardos teismai, Aukštesnysis apygardos teismas, Federalinė vidaus reikalų ministerija, Federalinis kriminalinės policijos biuras, Federalinė policija, kur suvokiamos problemos ir aiškinamos iš policijos perspektyvos.

Tęsiant mokslinę diskusiją, svarbu panagrinėti baudžiamosios politikos sampratą ir jos santykį su kriminalistika. Mokslininkai, nagrinėdami šį santykį, pažymėjo, kad kriminalistinės ir baudžiamosios politikos santykis pirmiausia siejamas atskleidžiant ir tiriant nusikaltimus³³.

Baudžiamoji politika įgyvendinama per baudžiamųjų ir baudžiamojo proceso teisės aktų normų taikymą, baudžiamąjį nusikaltimą padariusių asmenų persekiojimą, teisingumo įgyvendinimą baudžiamajame procese. Valstybė, atstovaujama įstatymų leidėjo, priima baudžiamosios teisės normas, nustato nusikaltimų sampratą, rūšis ir sudėtinės dalis, nustato baudžiamojo persekiojimo procesinę tvarką. Siekiamos sėkmingai išaiškinti ir tirti nusikaltimus, teisėsaugos institucijos pritaiko kriminalistikos mokslo pasiekimus.

Taigi, autoriai pažymėjo, kad kriminalistinė politika yra strateginės krypties kūrimas siekiant užtikrinti baudžiamosios politikos įgyvendinimą praktiškai pritaikant nusikaltimų tyrimo efektyviausius, racionaliausius, prieinamus ir ekonomiškus kriminalistikos būdus ir priemones³⁴.

Reikia pažymėti, kad nusikalstamų veikų atskleidimo, tyrimo ir prevencijos veiksmingumui įtakos turi daugybė įvairių veiksnių, į kuriuos dabartinė kriminalistika turi atsižvelgti plačiau, o tai reiškia, kad ir baudžiamosios politikos apibrėžimas turi būti suprantamas plačiąja prasme, ar net turi būti inkorporuotas į galimą trilypę kriminalinės politikos sistemą, kaip tai yra Vokietijoje, ir būti viena iš sudedamųjų kriminalinės politikos dalių kartu su kriminalistine politika.

Taigi, supratimas kaip baudžiamoji politika yra susijusi su kriminaline ir kriminalistine politikomis ir kriminalistika bendrai yra svarbu, kad būtų galima atsakyti į straipsnio pradžioje iškeltą klausimą - kas gali ir turi užtikrinti saugu-

25 Ten pat. P. 12.

26 Piesliakas, V. (2006). *Baudžiamoji teisė*. Pirmoji knyga. P. 37.

27 Švedas, G. (2006). *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. P. 17, 22, 24.

28 Ten pat. P. 24.

29 Pavičionis, V., Švedas, G., Abramavičius, A. ir kt. (2003). *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. P. 39.

30 Sakalauskas, G., Bikelis, S., Kalpokas, V., Pocienė, A. (2012). *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. P. 12.

31 Lange, H. J. (2008). *Kriminalpolitik*, Verlag für Sozialwissenschaften. 1 Auflage. P. 105.

32 Ten pat.

33 Sotnikov, K. I., Romanova, O. L., (2021). Criminalistics and criminal politics. *Vestnik of St. Petersburg University of the Ministry of Internal Affairs of Russia*. (92), P. 158.

34 Ten pat. P. 160.

mą ir kokiais būdais, nes ir saugumas mūsų dienų aktualioje suprantamas plačiąja prasme, kaip tai pabrėžė Vokietijos vyriausybė, kuri sąvoką „saugumas“ supranta ne tik kaip apsaugą nuo karo ir smurto, bet ir būtent kaip demokratijos ir laisvo gyvenimo apsaugą bei gyvybės pagrindo, t. y. planetos, išsaugojimą. Todėl sprendimai dėl saugumo politikos priimami ne tik užsienio reikalų ir gynybos ministerijose, bet ir įmonėse, savivaldybėse ir universitetuose³⁵. Toks suinteresuotųjų šalių išplėtimas turi atspindėti ir atitinkamose politikose ir strategijose.

Kalbant apie kriminalistinę politiką mes ją šiame mokslinės diskusijos etape galėtume suprasti pagal „sudvigubintą“ kriminalistikos mokslo objektą, t. y. nusikaltimų ir juos lydinčių veiksmų pasireiškimo (būklės, dinamikos, tendencijų) funkcinę pusę bei atitinkamų valstybės institucijų reakciją į šiuos reiškinius. Į viešąjį šiuolaikinį diskursą kriminalistinę politiką pateko neseniai, todėl iki šiol ir nepakankamai yra nušviesta mokslinėje literatūroje. Tą mes pažymėjome ne vieną kartą apskritojo stalo diskusijoje su užsienio universitetų profesoriais³⁶. Todėl tai išlieka ir artimiausių mokslinių diskusijų objektu.

Kriminalistinės politikos turinio ypatumai

Kalbant apie *kriminalistinės politikos* turinį, diskusijai siūlytume tokį pirminį suvokimą: ji sudaro šiuolaikinės kriminalistinės (įskaitant ekspertinę) veiklos principai, tikslai, prioritetai, perspektyvos ir strategijos, taip pat pagrindinės kriminalistinio kovos su nusikalstamumu priemonių arsenalo plėtos, tobulinimo, įgyvendinimo ir efektyvaus naudojimo praktikoje kryptys, suderinti su dabarties ir ateities procesais (prognozavimu). Atsižvelgiant į tai, kriminalistinę politiką galima laikyti šiuolaikine kovos su nusikalstamumu pasitelkiant kriminalistikos priemones koncepcija.

Išskėlę mokslinės diskusijos apie kriminalistinę politiką reikalingumą ir svarbą, mes dar kartą straipsnio pabaigoje norime pabrėžti harmonizavimo būtinumą, kai kriminalistikos harmonizavime metodikos bazę galėtų sudaryti šie principiniai žingsniai:

1. Sąvokų analizė, jų išaiškinimas ir vieningas supratimas/unifikavimas (sąvokų harmonizavimas).
2. Teisinės bazės peržiūra, įvertinimas (teisinio reguliavimo harmonizavimas).
3. Atskirų procesų revizija ir įvertinimas (procedūros/eigos harmonizavimas).
4. Procesų tarpusavio ryšių nustatymas ir jų sisteminio veikimo pagrindimas (sąryšingumo harmonizavimas).
5. Grįžamojo ryšio įvertinimas (siekiama/pasiekto efekto rodiklių harmonizavimas).

Kaip teisingai pastebėjo H. Malewski, nagrinėjant įvai-

rių šalių kriminalistikos mokyklų koncepcijas galime pastebėti, kad lengviausiai unifikuojasi kriminalistikos technikos dalis, nes jos pagrindą, didžiąją daugumą, sudaro gamtos mokslų, technikos ir technologijų pasiekimai. Žymiai sunkiau suartinti ir harmonizuoti, nekalbant apie jų unifikavimą, tas kriminalistikos dalis, kurių pagrindą sudaro socialiniai ar humanitariniai mokslai ir ypač, teisė. Procesas šioje srityje bus pakankamai ilgas, nes prieš harmonizuojant kriminalistikos taktikos ar metodikos klausimus, turi būti prieita bendro europinio vardiklio baudžiamojo proceso ir baudžiamosios bei kitų teisės šakų srityse. Jei suartėjimas baudžiamosios teisės srityje galimas žymiai greičiau³⁷, tai baudžiamojo proceso teisė, reguliuojančioje nusikalstamų veikų aiškinimą ir tyrimą, tas procesas gali užsitęsti ilgus dešimtmečius, tame tarpe turint omenyje, kad kontinentinės teisės ir bendrosios teisės (*Common Law*) šalių paradigmos turi nemažai konceptualių skirtumų.

Kriminalistinės politikos aspektu vertinant šiuolaikinę situaciją Europoje kuriant bendrą kriminalistikos erdvę matome poreikį pradėti mokslines diskusijas apie ENFSI parengtą „Forensic science“ strategiją 2030 - „ENFSI valdyba, bendradarbiaudama su ENFSI atstovais iš būsimos ES Tarybos pirmininkausiančios valstybės narės trejeto (Prancūzijos, Čekijos ir Švedijos), parengė dokumentą „Europos teismo ekspertizės srities vizija iki 2030 m.“. Vizija yra pozicijos pareiškimas, kuriame pateikiama Europos teismo ekspertizės vystymo kryptis ir skatinami teismo ekspertizės mokslo moksliniai tyrimai, technologinė plėtra ir inovacijos. Vizija suskirstyta į tris ramsčius su tikslinėmis sritimis, kurios yra svarbios ENFSI rengiant strateginius planus ir apibrėžiant naujas projektų temas:

1. Atitiktis ateičiai: 1.1 Biometriniai duomenys. 1.2 Dirbtinio intelekto taikymas. 1.3 Naujos nusikaltimo vietos tyrimo priemonės. 1.4 Naujų biologinių ir cheminių įrodymų tipai - „omikos“. 1.5 Besiformuojančios technologijos ir pramonė.

2. Kriminalistinių rezultatų poveikio stiprinimas: 2.1 Perdavimas, atkaklumas ir foninė gausa. 2.2 Dalijimasis teismo ekspertizės duomenimis. 2.3 Susidūrimas su iššūkiais, susijusiais su migracija-prekyba-kontrabanda.

3. Teismo ekspertizės rezultatų patikimumo demonstravimas: 3.1 Teismo ekspertizės pagrindai. 3.2 Teismo medicinos žmogiškieji veiksniai. 3.3 Kokybės ir kompetencijos užtikrinimas³⁸.

Dėl ribotos straipsnio apimties nepradėdami naujos diskusijos, vis tik negalime nepasakyti, kad ir šiame strateginį potencialą turinčiame dokumente pasigendame tiek platesnio kriminalistikos supratimo, tiek ir tikslesnio terminologinio instrumentarijaus.

35 Küstner, K. Strategie für mehr Sicherheit gesucht, tagesschau: <<https://www.tagesschau.de/inland/innenpolitik/nationale-sicherheitsstrategie-101.html>>.

36 Malevski, H. (2013). Kriminalistinė strategija, strategija kriminalistikoje ar kriminalistinės politikos strategija? *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika*. IX. P. 17-31; Курепка, В. Э., Малевский, Г. (2019). Научная концепция криминалистической полики в стратегиях органов правопорядка как инновационный прорыв в обеспечении создания общего европейского криминалистического пространства. Материали міжнародного «круглого столу». *Право*. P. 84-91 ir kt.

37 Malevski, H. (2016). Współależność prawa karnego i kryminalistyki? Analiza wybranych podręczników kryminalistyki. *Na styku prawa karnego i prawa o wykroczeniach*. P. 340-348.

38 ENFSI Strategic Plan 2020-2023: <<https://enfsi.eu/wp-content/uploads/2020/10/ENFSI-Strategic-Plan-2020-2023.pdf>>.

Išvados

Dabartiniai geopolitinės situacijos pokyčiai, naujų ekonominių, socialinių, aplinkos visuomenės saugumo ir kitų grėsmių identifikavimas sudaro prielaidas saugumo turinio peržiūrai ir naujo daugiabriaunio saugumo kaip megatendencijos koncepto suformavimui.

Saugumo koncepto formavimui svarbus kriminalistinės politikos sąvokos išgryninimas ir jos sąsajų su baudžiamąja politika nustatymas. Kalbant apie kriminalistinę politiką, mes ją šiame mokslinės diskusijos etape galėtume suprasti pagal „sudvigubintą“ kriminalistikos mokslo objektą, t. y. nusikaltimų ir juos lydinčių veiksmų pasireišimo (būklės, dinamikos, tendencijų) funkcinę pusę bei atitinkamų valstybės institucijų reakciją į šiuos reiškinius.

Diskusijai siūlytume tokį pirminį kriminalistinės politikos turinio suvokimą: jį sudaro šiuolaikinės kriminalistinės (įskaitant ekspertinę) veiklos principai, tikslai, prioritetai, perspektyvos ir strategijos, taip pat pagrindinės kriminalistinio kovos su nusikalstamumu priemonių arsenalo plėtos, tobulinimo, įgyvendinimo ir efektyvaus naudojimo praktikoje kryptys, suderinti su dabarties ir ateities procesais (prognozavimu). Atsižvelgiant į tai, kriminalistinę politiką galima laikyti šiuolaikine kovos su nusikalstamumu pasitelkiant kriminalistikos priemones koncepcija.

Laikome taip pat tikslingu nedelsiant pradėti mokslinės diskusijas apie ENFSI parengtą „Forensic science 2030“ strategiją.

ON THE MAIN CONCEPTS OF CRIMINALISTICS POLICY – THE HARMONIZATIONS VECTOR

Vidmantas Egidijus Kurapka,
Žaneta Navickienė,
Ilona Tamelė

Summary

This article provides insights into the concepts of justice and criminalistics policy, their purification, conceptualization, interrelationships and their links to security, highlighting the multidimensionality of the contemporary understanding of security and distinguishing it as an independent megatrend. Opinions on the concept of justice policy in legal science in general, and even more so in the context of criminalistics science, are not unanimous and certainly require a detailed scientific analysis and understanding, examining not only the concepts of these policies, but also their interrelationships with each other and their overall relationship with ensuring

modern security. This article presents an initial attempt to formulate the content of the concept of criminalistics policy. Therefore, the main goal of the article is to actualize significant concepts related to criminalistics policy. In addition, in this study it underlines repeatedly the need to harmonise the basic tenets of criminalistics schools and launches a scientific debate on the ENFSI's Forensic Science Strategy 2030. The research used comparative, systematic analysis and content analysis methods.

Keywords: criminalistics, criminalistics science, justice policy, criminalistics policy, security, harmonisation.